

ζητήματα δέν ταυτίζονται απόλύτως. Έννοείται πάντως ότι, σέ όλες αυτές τίς περιπτώσεις, τά έθνικά δικαστήρια, περιλαμβανομένων καί τών αναφερομένων στην τρίτη παράγραφο του άρθρου 177, διατηρούν πλήρως τήν ευχέρεια νά παραπέμπουν τό ζήτημα στό Δικαστήριο άν τό κρίνουν σκόπιμο.

5. Τό άρθρο 177, τρίτη παράγραφος πρέπει νά έρμηνευθεί υπό τήν έννοια ότι ένα δικαστήριο, οι αποφάσεις του οποίου δέν υπόκεινται σέ ένδικα μέσα του έσωτερικού δικαίου, όφείλει, όταν ανα-

κύπτει ένώπιόν του ζήτημα κοινοτικού δικαίου, νά τηρεί τήν ύποχρέωσή του προς παραπομπή, εκτός άν διαπιστώνει ότι ή όρθή έφαρμογή του κοινοτικού δικαίου παρίσταται τόσο προφανής, ώστε νά μη αφήνει περιθώριο για καμμία εδλογη άμφιβολία· ή συνδρομή μιås τέτοιας περιπτώσεως πρέπει νά εκτιμάται μέ γνώμονα τά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κοινοτικού δικαίου, τίς ιδιάζουσες δυσκολίες που παρουσιάζει ή έρμηνεία του καί τόν κίνδυνο διαστάσεως στή νομολογία έντός τής Κοινότητας.

Στήν υπόθεση 283/81,

πού έχει ως άντικείμενο αίτηση του Corte suprema di cassazione (πρώτο πολιτικό τμήμα) προς τό Δικαστήριο, κατ' έφαρμογή του άρθρου 177 τής συνθήκης ΕΟΚ, μέ τήν όποία ζητείται, στό πλαίσιο τών εκκρεμών ένώπιον του αίτούντος δικαστηρίου διαφορών μεταξύ

SRL CILFIT — υπό έκκαθάριση — καί 54 άλλων, Ρώμη,

καί

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΥΓΙΕΙΝΗΣ, εκπροσωπούμενου από τόν ύπουργό, Ρώμη,

καί μεταξύ

LANIFICIO DI GAVARDO SPA, Μιλάνο,

καί

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΥΓΙΕΙΝΗΣ, εκπροσωπούμενου από τόν ύπουργό, Ρώμη,

ή έκδοση προδικαστικής απόφασεως ως προς τήν έρμηνεία του άρθρου 177, τρίτη παράγραφος τής συνθήκης ΕΟΚ,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

συγκείμενο από τούς J. Mertens de Wilmars, πρόεδρο, G. Bosco, A. Touffait και O. Due, προέδρους τμήματος, P. Pescatore, Mackenzie Stuart, A. O'Keefe, T. Koopmans, U. Everling, A. Χλωρό και F. Grévisse, δικαστές,

γενικός εισαγγελεύς: F. Carotorti
 γραμματεύς: P. Heim

εκδίδει τήν ακόλουθη

ΑΠΟΦΑΣΗ

Περιστατικά

I — Πραγματικά περιστατικά και διαδικασία

Μέ άγωγή πού έκοινοποιήθη στό ιταλικό ύπουργείο ύγιεινής τήν 18η Σεπτεμβρίου 1974, οι άναιρεσειούσες στην κυρία δίκη εταιρίες εισαγωγής έριου ισχυρίσθησαν ότι, από τής έναρξεως τής ισχύος του νόμου 30 τής 30ης Ιανουαρίου 1968, κατέβαλαν, ως πάγιο τέλος ύγειονομικού έλέγχου, 700 λιρέττες ανά 100 χλγ. εισαγομένου έριου, μέχρι τής έναρξεως τής ισχύος του νόμου 1239 τής 30ης Δεκεμβρίου 1970, πού έτροποποίησε τό τέλος αυτό, ενώ άφειλαν νά καταβάλουν μόνο ποσό 70 λιρεττών ανά 100 χλγ., «σύμφωνα μέ τήν όρθή έρμηνεία του νόμου 30 του 1968 και, πάντως, σύμφωνα μέ τήν άύθεντική έρμηνεία πού έδόθη στον νόμο αυτό μέ τον νόμο 1239 του 1970».

Μετά τήν άπόρριψη τής άγωγής τους από τό Tribunale τής Ρώμης μέ άπόφαση τής 27ης Οκτωβρίου 1976, οι άναιρεσειούσες στην κυρία δίκη ήσκησαν έφεση, στην όποία επανέλαβαν τήν άποψη πού άπέρριψε τό πρωτοβάθμιο δικαστήριο και ύπεστήριξαν επί πλέον τό άνεφάρμοστο του νόμου 30 του 1968 κατόπιν τής έκδόσεως του κανονισμού 827/68 του Συμβουλίου, τής 28ης Ιουνίου 1968, περί κοινής οργάνωσης τής άγορας για όρισμένα προϊόντα πού άπαριθμούνται στο παράρτημα II τής συνθήκης (EE είδ. έκδ. 03/003, σ. 95).

Μέ άπόφαση τής 12ης Δεκεμβρίου 1978, τό Corte d'appello τής Ρώμης άπέρριψε όλους τούς λόγους πού έπεκαλέσθησαν οι έκκαλουσες, δεχόμενο τήν άποψη του ύπουργείου ύγιεινής όσον άφορά τό συμβιβαστό του νόμου 30 του 1968 μέ τον προαναφερθέντα κανονισμό.

Τήν 4η Ὀκτωβρίου 1979, οἱ ἀναιρεσεύουσες στήν κυρία δίκη ἤσκησαν ἀναίρεση κατά τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς. Ζητώντας τήν ἀπόρριψη τῆς ἀναίρεσεως, τὸ ὑπουργεῖο ὑγιεινῆς ὑποστηρίζει ὅτι — ὅπως ἐδέχθη τὸ Corte d'appello — ἀφοῦ τὰ ἔρια δέν περιλαμβάνονται στό παράρτημα II τῆς συνθήκης ΕΟΚ, δέν ὑπάρχουν σέ κοινή ὀργάνωση τῶν ἀγορῶν καί, συνεπῶς δέν ἦταν δυνατόν νά ληφθοῦν ὑπ' ὄψη στὸν ἐν λόγω κανονισμό.

Τὸ ὑπουργεῖο ὑγιεινῆς «ἐπιμένει στό αἴτημά του νά γίνει δεκτὴ ἀπὸ τὸ Corte di cassazione ἡ λύση τοῦ ζητήματος πού προτείνεται ἀνωτέρω, ὑποστηρίζοντας ὅτι τὰ πραγματικά περιστατικά εἶναι τόσο προφανῆ, ὥστε νά μὴ εἶναι κἀν νοητὴ ἑρμηνευτικὴ ἀμφιβολία καί, συνεπῶς, δέν ἀπαιτεῖται προδικαστικὴ παραπομπὴ στό Δικαστήριο τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων».

Τὸ ἰταλικὸ Corte di cassazione ἔκρινε ὅτι ἡ ἀντίκρουση τοῦ ὑπουργείου ὑγιεινῆς θέτει ζήτημα ἑρμηνείας τοῦ ἀρθροῦ 177 τῆς συνθήκης κατὰ τὸ μέρος πού ὑποστηρίζει ὅτι ἡ διάταξη αὐτὴ πρέπει νά ληφθεῖ ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι τὸ ἀνώτατο δικαστήριο — οἱ ἀποφάσεις τοῦ ὁποίου δέν ὑπόκεινται σέ κανένα ἐνδικο μέσο ἐσωτερικοῦ δικαίου — δέν ὑποχρεοῦνται νά ζητήσῃ τὴν ἐκδοσὴ προδικαστικῆς ἀποφάσεως ἀπὸ τὸ Δικαστήριο, «ὅταν ἡ λύση τοῦ ζητήματος ἑρμηνείας πρᾶξεων τῶν ὀργάνων τῆς Κοινοτήτων εἶναι τόσο προφανῆς, ὥστε νά μὴ εἶναι κἀν νοητὴ ἑρμηνευτικὴ ἀμφιβολία».

Κατὰ συνέπεια, τὸ ἰταλικὸ Corte di cassazione, μὲ διάταξη τῆς 27ης Μαρτίου 1981, ἀνέβαλε τὴν ἐκδίκαση τῆς ὑποθέσεως καί ὑπέβαλε στό Δικαστήριο αἴτηση περὶ ἐκδόσεως προδικαστικῆς ἀποφάσεως ἐπὶ τοῦ ἀκολουθοῦ ἐρωτήματος:

«Ἡ τρίτη παράγραφος τοῦ ἀρθροῦ 177 τῆς συνθήκης, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία δικαστήριο κράτους μέλους, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἀνακύπτει, σέ ἐκκρεμῆ ὑπόθεση, ζήτημα ὅπως αὐτὰ πού ἀπαριθμοῦνται στήν πρώτη παράγραφο τοῦ ἴδιου ἀρθροῦ καί τοῦ ὁποίου οἱ ἀποφάσεις δέν ὑπόκεινται σέ ἐνδικο μέσα τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου, ὀφείλει νά παραπέμψῃ τὸ ζήτημα στό Δικαστήριο, ἐπιβάλλει ὑποχρέωση παραπομπῆς πού δέν ἐπιτρέπει στὸν ἐθνικὸ δικαστὴ οἰαδήποτε ἐξέταση τοῦ βασίμου τοῦ ἀνακώψαντος ζητήματος ἢ μήπως ἐξαρτᾶ, καί ἐντὸς ποίων ὁρίων, τὴν ὑποχρέωση αὐτὴ ἀπὸ τὴν προηγουμένη ὑπαρξὴ μιᾶς εὐλόγου ἑρμηνευτικῆς ἀμφιβολίας;»

Ἡ διάταξη περὶ παραπομπῆς ἐπρωτοκολλήθη στήν γραμματεία τοῦ Δικαστηρίου τὴν 30ῆ Ὀκτωβρίου 1981.

Σύμφωνα μὲ τὸ ἀρθρο 20 τοῦ Πρωτοκόλλου περὶ τοῦ Ὄργανισμοῦ τοῦ Δικαστηρίου τῆς ΕΟΚ, γραπτῆς παρατηρήσεις κατέθεσαν οἱ ἀναιρεσεύουσες στήν κυρία δίκη, ἐκπροσωπούμενες ἀπὸ τοὺς δικηγόρους G. Scarpa, G. Stella Richter, καθὼς καί ἀπὸ τοὺς δικηγόρους G. M. Ubertazzi καί F. Capelli, ἡ κυβέρνησις τοῦ Βασιλείου τῆς Δανίας, ἐκπροσωπούμενη ἀπὸ τὸν νομικὸ τῆς σύμβουλο, Laurids Mikaelson, ἡ κυβέρνησις τῆς Ἰταλικῆς Δημοκρατίας, ἐκπροσωπούμενη ἀπὸ τὸν S. Laporta, avvocato dello Stato, καί ἀπὸ τὸν A. Squillante, καί ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων, ἐκπροσωπούμενη ἀπὸ τὸν G. Olmi, ἀναπληρωτὴ γενικὸ διευθυντὴ, καί τὴν Mary Minch, μέλος τῆς νομικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ἐπιτροπῆς.

Κατόπιν ἐκθέσεως τοῦ εἰσηγητοῦ δικαστοῦ καί μετ' ἀκρόαση τοῦ γενικοῦ εἰσαγγελέως, τὸ Δικαστήριο ἀπεφάσισε τὴν ἔναρξη τῆς προφορικῆς διαδικασίας χωρὶς προηγουμένη διεξαγωγὴ ἀποδείξεων.

II — Παρατηρήσεις πού κατετέθησαν σύμφωνα με τὸ ἄρθρο 20 τοῦ Πρωτοκόλλου περί τοῦ Ὁργανισμοῦ τοῦ Δικαστηρίου

A — Παρατηρήσεις τῶν ἀναιρεσειουσῶν στήν κυρία δίκη

Ἄφου πρώτα προσδιορίζουν τὸ πρόβλημα πού τίθεται μετὰ τὸ ἐρώτημα τοῦ παραπέμνοντος δικαστοῦ, οἱ ἀναιρεσειούσες στήν κυρία δίκη ἔχουν τὴν γνώμη ὅτι τὸ ἐν λόγω ἐρώτημα περιορίζεται στὰ ἀκόλουθα τρία σημεία:

«— Μήπως ἡ ὑποχρέωση προδικαστικῆς παραπομπῆς ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἀπόφαση τοῦ ἐπιληφθέντος δικαστοῦ, μετὰ τὴν ὁποία διαπιστώνεται ὅτι τὸ ἀνακῶσαν ἐνώπιόν του ζήτημα ἀνάγεται ἀκριβῶς στήν ἐρμηνεία, παρὰ στήν ἐφαρμογὴ τοῦ κοινοτικοῦ δικαίου;

— Τὸ Corte di cassazione ὑποχρεοῦται ἢ ὄχι νὰ ζητήσῃ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Δικαστηρίου, ἀκόμη καὶ “in claris”;

— Ἄνεξαρτήτως τῆς σαφηνείας τοῦ κειμένου, τὸ ζήτημα ἐρμηνείας πρέπει νὰ ἐμφανίζεται, ἐκ πρώτης ὕψεως, ὡς κατ’ οὐσία δάσιμο, δικαιολογημένο καὶ εὐλογο;»

α) Ζητήματα ἐρμηνείας καὶ ζητήματα ἐφαρμογῆς

Κατὰ τίς ἀναιρεσειούσες στήν κυρία δίκη, ἡ συνθήκη ἀναμφιδόλως δὲν ἀναφέρεται παρὰ μόνο στὰ ζητήματα ἐρμηνείας, συνεπῶς μόνο τὰ ζητήματα τοῦ εἴδους αὐτοῦ δημιουργοῦν γιὰ τὰ δικαστήρια πού ἀναφέρονται στὸ ἄρθρο 177, τρίτη παράγραφος τὴν ὑποχρέωση προδικαστικῆς παραπομπῆς. Συνεπῶς, στὰ δικαστήρια αὐτὰ ἐναπόκειται νὰ ἐκτιμήσουν προκριματικῶς ἂν εὐρίσκονται ἐνώπιον ἐνὸς ζητήματος ἐρμηνείας καὶ ὄχι ἐφαρμογῆς.

Ἐν τούτοις, στίς ἐνώπιόν τους διαφορές, τὰ ἐθνικὰ δικαστήρια ὀφείλουν νὰ ἐφαρμό-

ζουν τὸ κοινοτικὸ δίκαιο καὶ ἐν ὄψει ἀκριβῶς τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ ὑποβάλουν ἐρωτήματα ἐρμηνείας.

Οἱ ἀμφιβολίες ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴ εἶναι ἐπομένως κατ’ οὐσίαν ἀμφιβολίες ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνεία· συνεπῶς, τὸ Δικαστήριον πρέπει νὰ προχωρήσῃ πέρα ἀπὸ τὴν πρώτη παρουσίαση τοῦ ζητήματος ἀπὸ τοὺς διαδίκους ὡς ζητήματος ἐφαρμογῆς τοῦ κοινοτικοῦ δικαίου, «καὶ νὰ ἀποκαλύψῃ τὸ ὑποκρυπτόμενο ζήτημα ἐρμηνείας».

6) Τὸ Corte di cassazione εἶναι ἢ ὄχι ὑποχρεωμένο νὰ ζητήσῃ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Δικαστηρίου, ἀκόμη καὶ «in claris»;

Οἱ ἀναιρεσειούσες στήν κυρία δίκη ὑποστηρίζουν κατὰ πρῶτον ὅτι στὸ ἐσωτερικὸ δίκαιο ὁ κανὼν «in claris» «δὲν ἐπιτρέπει στὸν ἐρμηνευτὴ νὰ ἀρκεσθεῖ σ’ αὐτὸ πού μία οἰαδήποτε διάταξη φαίνεται ὅτι θέλει νὰ ἐκφράσῃ δάσει τῆς γραμματικῆς τῆς ἐννοίας», ἀλλὰ σημαίνει ὅτι «ἂν ἓνα κείμενο εἶναι σαφές καὶ μονοσήμαντο, καὶ δὲν ὑφίσταται καμμία δυνατὴ διάσταση μεταξὺ τοῦ γράμματος καὶ τοῦ πνεύματος, τότε (καὶ μόνο τότε) μία ἐρμηνεία διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη πού προσφέρει τὸ κείμενο δὲν εἶναι ἐπιτρεπτή».

Ὑποστηρίζουν ἐν συνεχείᾳ ὅτι οἱ ἐρμηνευτικοὶ κανόνες τοῦ κλασικοῦ διεθνούς δικαίου, ἀπὸ τοὺς ὁποίους προκύπτει ἡ ἀρχὴ τῆς σαφούς πράξεως, δὲν πρέπει νὰ ἐφαρμόζονται στὸ κοινοτικὸ δίκαιο, στὸ ὁποῖο, ὡς ἐννομη τάξη ἐν τῷ γίνεσθαι, πρέπει νὰ δίδεται ἐρμηνεία «πού προχωρεῖ πέρα ἀπὸ τὸν τύπο πού χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τίς διαφορές κατ’ ἴδιαν διατάξεις», δηλαδὴ ἐρμηνεία τεολογικὴ καὶ διαφυλάττουσα τὴν πρακτικὴ ἀποτελεσματικότητά.

Ἐξ ἄλλου, οἱ ἐκφράσεις πού χρησιμοποιοῦνται στήν κανονιστικὴ ρύθμιση δὲν εἶναι τόσο σαφεῖς, ὥστε νὰ ἀποκλείουν τὸν κίνδυνο διαφορετικῶν ἐρμηνειῶν, ἀφοῦ μάλιστα στὸ πεδίο τοῦ κοινοτικοῦ δικαίου,

ο έθνικός δικαστής πρέπει νά ξεπεράσει πολυάριθμες δυσκολίες προερχόμενες από τόν τεχνικισμό του δικαίου αυτού, λόγω του ότι ο έθνικός δικαστής δέν έχει πάντοτε πρόσβαση στό σύνολο των πηγών που συνθέτουν τό κοινοτικό έννομο σύστημα, καθώς και λόγω των αμφιβολιών που άπορρέουν «άπό τήν όχι πάντοτε εύκολη συνάντηση έσωτερικών και κοινοτικών κανόνων».

Οι δυσχέρειες αυτές συνεπάγονται τό υποχρεωτικό της παραπομπής γιά τό δικαστήριο που αναφέρεται στην παράγραφο 3 του άρθρου 177 «κάθε φορά που είναι άναγκαία ή έρμηνεία μιας κοινοτικής διατάξεως, άκόμη και άν φαινομενικά είναι σαφής».

γ) Τό ζήτημα έρμηνείας πρέπει νά εμφανίζεται «prima facie» ως κατ' ουσία δάσιμο, δικαιολογημένο και εύλογο;

Ή τελευταία παράγραφος του άρθρου 177 υποχρεώνει τά δικαστήρια τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας, νά ζητήσουν τήν έκδοση προδικαστικής άποφάσεως άπό τό Δικαστήριο «όταν και μόνον όταν άνακύψει "ένα ζήτημα" ενώπιόν τους».

Ό όρος «ζήτημα» πρέπει νά νοηθεί υπό εύρεία έννοια, δηλαδή όχι ως άναφερόμενος κατ' άνάγκη σέ άμφισβήτηση μεταξύ των διαδίκων, αλλά υπό τήν έννοια ότι μία έρμηνευτική αμφιβολία που άνέκυψε σέ μία υπόθεση συνιστά άναγκαία και έπαρκή προϋπόθεση γιά τήν γένεση της υποχρεώσεως παραπομπής στό Δικαστήριο.

Άλλά τό άντικείμενο του έρωτήματος του Corte di cassazione δέν άφορά τόσο τήν σημασία του έν λόγω όρου, όσο τό «δάσιμο» των ζητημάτων που άνακύπτουν. Μία πρώτη άπάντηση στό έρώτημα αυτό δύναται νά άντληθεί άπό τό γράμμα του άρθρου 177, τρίτη παράγραφος «μέ τήν

παρατήρηση ότι τουτο δέν κάνει καμμία διάκριση μεταξύ ζητημάτων, βασίμων ή μή».

Ή άντιπαραβολή της δευτέρας και της τρίτης παραγράφου του άρθρου 177 επιβεβαιώνει τήν πρώτη αυτή άπάντηση, δεδομένου ότι οι δύο αυτές διατάξεις οδηγούν στην υιοθέτηση μιας έρμηνείας που τείνει νά διευρύνει τήν ύποχρέωση παραπομπής, δηλαδή νά μή αφήνει καμμία εύχέρεια στον παραπέμποντα δικαστή που αναφέρεται στην τρίτη παράγραφο.

Ή άποψη αυτή επιβεβαιώνεται επίσης άπό τόν σκοπό του άρθρου 177, που συνίσταται στην εξασφάλιση της όμοιομόρφου έφαρμογής του κοινοτικού δικαίου στα κράτη μέλη, δεδομένου μάλιστα ότι ο σκοπός αυτός άποκτά όλο και μεγαλύτερη σπουδαιότητα και ότι ο ρόλος του Corte di cassazione συνίσταται, μεταξύ άλλων, στην μέριμνα γιά «τήν όμοιομόρφη έφαρμογή του νόμου».

Έξ άλλου, ή κοινοτική νομολογία τείνει επίσης προς μία εύρεία έρμηνεία του άρθρου 177, δεδομένου ότι τό Δικαστήριο έχει δεχθεί, μεταξύ άλλων μέ τήν άπόφαση της 27ης Μαρτίου 1963 (Da Costa en Schaake, 28 ως 30/62, Racc., σ. 61), ότι «τό άρθρο 177, τελευταία παράγραφος υποχρεώνει χωρίς κανένα περιορισμό τά έθνικά δικαστήρια, οι άποφάσεις των όποιων δέν υπόκεινται σέ ένδικα μέσα του έσωτερικού δικαίου, νά υποβάλλουν στό Δικαστήριο κάθε ζήτημα έρμηνείας που άνακύπτει ενώπιόν τους».

Πρός τήν αυτή κατεύθυνση τείνει επίσης «ή κρατούσα» άποψη, τέλος δέ, στό πεδίο της δικαστικής πολιτικής θά δημιουργούσε «σοβαρούς κινδύνους» τό νά έπιτραπεί στα άνώτατα έθνικά δικαστήρια νά έλέγχουν τό δάσιμο των ζητημάτων που άνακύπτουν ενώπιόν τους, έπειδή θά ήδύναντο νά άνακόψουν ή νά παραμορφώσουν τήν διαδικασία ολοκληρώσεως μεταξύ του κοινοτικού δικαίου και του έσωτερικού δικαίου. Ή παροχή μιας τέτοιας εύχερείας στα άνώτατα έθνικά δικαστήρια ενέχει επίσης «τόν

κίνδυνο να δημιουργηθεί δυσάρεστη ατμόσφαιρα μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και των κοινοτικών οργάνων» και δύναται να ενθαρρύνει φυγόκεντρες τάσεις.

B — Παρατηρήσεις της ιταλικής κυβέρνησης

Έκθέτοντας τα πραγματικά περιστατικά της κυρίας υποθέσεως, η *ιταλική κυβέρνηση* υπενθυμίζει ότι είχε δηλώσει ενώπιον του ιταλικού Corte di cassazione ότι εν προκειμένω τα πραγματικά περιστατικά παρουσιάζουν «τόση σαφήνεια και τόση σπουδαιότητα, ώστε να μη νοείται καν έρμηνευτική αμφιβολία, κατά συνέπεια δέ να μη απαιτείται προδικαστική παραπομπή στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων».

Κατά την γνώμη της ιταλικής κυβέρνησης, παρά τις διαφορές διατυπώσεως μεταξύ της δευτέρας και της τρίτης παραγράφου του άρθρου 177, η τρίτη αυτή παράγραφος δέν έχει «διαφορετικό πεδίο εφαρμογής και κατά συνέπεια ή διάταξη αυτή δέν έχει σκοπό να αφαιρέσει από τόν έθνικό δικαστή τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας τήν έξουσία να έκτιμήσει τήν αναγκαία προδικαστική απόφάσεως».

Οί συντάκτες της συνθήκης έκριναν σκόπιμο να προβλέψουν τήν έπιλογή των ζητημάτων έρμηνείας πού παραπέμπονται στο Δικαστήριο, όπως προκύπτει από τό γεγονός ότι ή συνθήκη διαδικασία παραπομπής ενώπιον του Δικαστηρίου διετηρήθη ακόμη και για τίς διαφορές πού έκκρεμοϋν ενώπιον των έθνικών δικαστηρίων τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας.

Έπί πλέον, τό Δικαστήριο, δεχόμενο στην προαναφερθεΐσα απόφαση Da Costa en Schaake ότι «ή υποχρέωση πού επιβάλλεται στα έθνικά δικαστήρια τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας από τήν τρίτη παράγραφο του άρθρου 177 καθίσταται άσκητη (και κενή περιεχομένου) λόγω της δεσμευτικότητας της έρμηνείας πού έδόθη, σέ ανάλογη περίπτωση, από προηγούμενη προδι-

καστική απόφαση», άνεγνώρισε ότι τό έθνικό δικαστήριο τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας έχει τήν έξουσία να προσδιορίσει τό άντικείμενο της διαφοράς και, συνεπώς, να μή προδει στην έξέταση ενός ζητήματος ή προβλήματος έρμηνείας της κοινοτικής ρυθμίσεως, στηριζόμενο στην λύση πού έδόθη από τό Δικαστήριο για τό ίδιο ζήτημα.

Δεδομένου ότι ή κοινοτική ρύθμιση έχει εισαχθεί στην έννομη τάξη καθενός από τά κράτη μέλη, «θά ήταν παράλογο να θεωρηθεί ότι απαγορεύεται στον έθνικό δικαστή να έρμηνεύσει μία διάταξη τήν όποία είναι εν τούτοις υποχρεωμένος να εφαρμόσει». Η σκέψη αυτή αποκλείει τήν άποψη σύμφωνα μέ τήν όποία ό έθνικός δικαστής τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας πρέπει να περιορίζεται στην καταγραφή της υπάρξεως μιας έπιχειρηματολογίας άντικρούσεως βασιζομένης στο κοινοτικό δίκαιο και να παραπέμπει τήν έξέτασή της στο Δικαστήριο. Ο δικαστής αυτός πρέπει συνεπώς να προσδιορίζει τό ζήτημα τό όποιο ένδέχεται να άποτελέσει άντικείμενο παραπομπής ενώπιον του Δικαστηρίου, και, ως έκ τούτου, πρέπει να εξακριβώνει τό κατά πόσο πράγματι ύφίσταται έρμηνευτική αμφιβολία, άποψη πού επιβεβαιώνεται από τίς προτάσεις του γενικού εισαγγελέως Lagrange, στην προαναφερθεΐσα υπόθεση Da Costa en Schaake, όπου παρατηρούσε ότι «για να συντρέχει περίπτωση θέσεως σέ λειτουργία της προδικαστικής παραπομπής ενός ζητήματος προς έρμηνεία, πρέπει προφανώς να ανακύπτει ένα ζήτημα».

Συνεπώς, κατά τήν ιταλική κυβέρνηση, ένας κανόνας δύναται να χαρακτηρισθεί ως «σαφής», όχι μόνο όταν έχει ήδη έρμηνευθεί από τό Δικαστήριο επ' ευκαιρία ενός αναλόγου ζητήματος, αλλά και «όταν δέν δύναται εύλόγως να έχει παρά μία και μόνο γραμματική, λογική και συστηματική έρμηνεία».

Πράγματι, κατά τήν ιταλική κυβέρνηση, δέν φαίνεται εύλογο να στερείται ό έθνικός δικαστής τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας, στον τομέα του κοινοτικού δικαίου, ενός

μέρους των συνήθων μέσων έρμηνείας και νά είναι υποχρεωμένος, κατά συνέπεια, νά στηρίζεται μόνο στο γράμμα του κειμένου για νά εξακριβώσει αν ο κανόνας έχει ή όχι άσαφές νόημα, παραιτούμενος έκ των προτέρων από την εξέταση της ένδεχομένης υπάρξεως άμφιβολίας με μία άπλη άντιπαραβολή των άποτελεσμάτων της γραμματικής έρμηνείας με εκείνα που θά επέβαλλε ή λογική και συστηματική έρμηνεία.

Πρέπει, επομένως, νά γίνει δεκτό ότι από την οικονομία των διατάξεων του άρθρου 177 συνάγεται ή χρησιμότης μιας άποτελεσματικής διηθήσεως των έρμηνευτικών ερωτημάτων που υποβάλλονται στο Δικαστήριο. Έπεται κατ' ανάγκη ότι τό έθνικό δικαστήριο τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας όφείλει νά έκτιμήσει προσηκόντως την ύπαρξη ή μη γνησίας άμφιβολίας.

Δέν άπομένει παρά νά προσδιορισθουν τά όρια της έκτιμήσεως αυτής. Τό σημείο αυτό είναι περισσότερο περίπλοκο από θεωρητικής παρά από πρακτικής άπόψεως, τουλάχιστον κατά τό παρόν στάδιο έπεξεργασίας του κοινοτικού δικαίου και λαμβανομένου υπ' όψη του βαθμού «κοινοτικής συνειδήσεως» που έχει μέχρι τώρα επιτευχθεί σε καθένα από τά κράτη μέλη. Έξ άλλου, ο σκοπός της όμοιομόρφου έρμηνείας των κοινοτικών κανόνων, τον όποιο τάσσει τό άρθρο 177, και «ή ιδέα ότι ή δύναμη του δικαίου υπερνικά έν τέλει κάθε αντίσταση» οδηγούν στο έρώτημα μέχρι ποιού σημείου δύναται, στην πράξη, ο έθνικός δικαστής τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας νά άρνηθεί καλοπίστως την ύπαρξη γνησιού προδικαστικού ερωτήματος.

Κατά συνέπεια, ή ιταλική κυβέρνηση προτείνει νά δοθεί στο υποβληθέν έρώτημα ή άπάντηση ότι «ή συνθήκη υποχρεώνει τά έθνικά δικαστήρια τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας νά ζητούν από τό Δικαστήριο την έκδοση προδικαστικής άποφάσεως όταν, κατόπιν προσηκούσης έκτιμήσεως, άναγνωρίζουν ότι τό έρμηνευτικό ζήτημα

που άνέκυψε ένώπιόν τους δέν είναι προφανώς άδάσιμο».

Γ — Παρατηρήσεις της δανικής κυβέρνησης

Άφου πρώτα υπενθυμίζει τον σκοπό και τον μηχανισμό του άρθρου 177, ή δανική κυβέρνηση υποστηρίζει ότι ή τρίτη παράγραφος του άρθρου αυτού «δέν πρέπει πάντως νά ληφθεί υπό την έννοια ότι ένα έθνικό δικαστήριο, οι άποφάσεις του όποιου δέν υπόκεινται σε ένδικα μέσα, είναι υποχρεωμένο νά υποβάλει στο Δικαστήριο οιοδήποτε έρώτημα ως προς την έρμηνεία ή τό κύρος κανόνος κοινοτικού δικαίου με μόνη αίτιολογία ότι οι διάδικοι έξέφρασαν σχετική έπιθυμία».

Μία τέτοια άποψη θά μετέβαλλε τό έν λόγω άρθρο σε ένδικο βοήθημα τό όποιο θά ήδύνατο νά άσκούν οι ιδιώτες, πράγμα τό όποιο δέν άποτελεί σκοπό της διατάξεως αυτής.

Άπό την άπόφαση της 22ας Νοεμβρίου 1978 (Mattheus, 93/78, Racc. σ. 2203) συνάγεται ότι «τά έθνικά δικαστήρια υποχρεούνται νά έκτιμούν την αναγκαιότητα παραπομπής ένώπιον του Δικαστηρίου των Εύρωπαϊκών Κοινοτήτων». Άπόκειται συνεπώς στο έθνικό δικαστήριο νά άποφασίσει αν πράγματι ύφίσταται μία άμφιβολία που δικαιολογεί προδικαστικό έρώτημα· ή άποψη αυτή επιβεβαιώνεται από την άπόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Δεκεμβρίου 1981 (Foglia κατά Novello, 244/80, μή δημοσιευθείσα ακόμη στην Συλλογή).

Η δανική κυβέρνηση, όπως άκριδώς και ή ιταλική κυβέρνηση, υποστηρίζει έν συνεχεία ότι ή νομολογία του Δικαστηρίου, ιδίως δέ ή άπόφαση Da Costa en Schaake, που προαναφέρθη, έχει επιβεβαιώσει ότι ή υποχρέωση υποβολής προδικαστικού έρω-

τήματος, σύμφωνα με το άρθρο 177, τρίτη παράγραφος, δεν είναι απόλυτη.

Η δανική κυβέρνηση διευκρινίζει ότι, ακόμη και αν δεν υφίσταται προηγουμένη νομολογία του Δικαστηρίου, το εθνικό δικαστήριο δύναται εν τούτοις να αποφανθεί απ' ευθείας, χωρίς να υποβάλει προδικαστικά ερωτήματα, όταν ο υπό εξέταση κανόνας κοινοτικού δικαίου δεν παρουσιάζει ερμηνευτικές δυσχέρειες.

Όσον αφορά την θεωρία της σαφούς πράξεως, η δανική κυβέρνηση υπενθυμίζει ότι η Επιτροπή, εις απάντηση ενός γραπτού ερωτήματος υπ' αριθ. 608/78 (GU C 28, 1978, σ. 8 και 9), έδηλωσε ότι τα δικαστήρια «δύνανται να προχωρούν περαιτέρω και να αποφαινούνται απ' ευθείας όταν τα ζητήματα αυτά είναι απόλυτως σαφή, ή δε απάντηση που πρέπει να τους δοθεί εμφανίζεται προφανής σε κάθε νομικό, όσο λίγο έμπειρος και αν είναι».

Η δανική κυβέρνηση πληροφορεί το Δικαστήριο ότι το κριτήριο αυτό εφαρμόζεται και από τα δανικά δικαστήρια, ακόμα και από εκείνα που αποφαινούνται σε τελευταίο βαθμό δικαιοδοσίας.

Διευκρινίζει ότι, κατά την γνώμη της, «μία θεωρητική ερμηνευτική αμφιβολία δεν δικαιολογεί, καθ' εαυτή, την συστηματική κίνηση της προδικαστικής διαδικασίας. Προς τούτο πρέπει να υφίσταται μία πραγματική ερμηνευτική αμφιβολία».

Εν τούτοις, ενώ πρέπει να γίνει δεκτό το ανωτέρω κριτήριο της σαφούς πράξεως, ένδεικνυται να εφαρμόζεται τούτο με περισκεψη, το δε άνωτατο εθνικό δικαστήριο οφείλει να λαμβάνει υπ' όψη όρισμένα δεδομένα, ιδίως δε το γεγονός ότι οι κοινοτικές διατάξεις συντάσσονται σε πλειονες γλώσσες και ότι ο σκοπός του άρθρου 177 είναι η ομοιόμορφη εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου. Τέλος, το εθνικό αυτό δικαστήριο δεν δύναται αὐτεπαγ-

γέλτως να μή εφαρμόσει μία κοινοτική πράξη την οποία κρίνει παράνομη, όπως επίσης δεν δύναται να μή λάβει υπ' όψη μία ερμηνεία την οποία έχει προηγουμένως δεχθεί το Δικαστήριο.

Κατά συνέπεια, η δανική κυβέρνηση προτείνει στο Δικαστήριο να απαντήσει στο υποβληθέν ερώτημα ως εξής:

«Εθνικά δικαστήρια, των οποίων οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα, υποχρεούνται να υποβάλλουν στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων προδικαστικά ερωτήματα ως προς το κύρος ή την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, ἐφ' ὅσον ἡ ἔκδοση ἀποφάσεως ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματος αὐτοῦ τοῦς φαίνεται ἀναγκαία προκειμένου νὰ ἀποφανθῶν ἐπὶ τῆς υποθέσεως. Γιά τὴν ὑπαρξὴ τῆς υποχρεώσεως αὐτῆς δὲν εἶναι οὔτε ἀναγκαῖο οὔτε ἀρκετὸ νὰ υποβάλλεται σχετικὴ αἴτηση ἀπὸ ἕνα τῶν διαδίκων. Δικαστήριο, οἱ ἀποφάσεις τοῦ ὁποῖου δὲν ὑπόκεινται σὲ ἔνδικο μέσο καὶ τὸ κύρος τοῦ ὁποῖου εἶναι τέτοιο, ὥστε οἱ ἀποφάσεις του δύνανται νὰ ἀποτελέσουν προηγούμενο, δύναται ἐν τούτοις, γιά λόγους ἀναγομένους στὴν ἀνάγκη ὁμοιόμορφου ἐφαρμογῆς τοῦ κοινοτικού δικαίου, νὰ ἀποφεύγει κατὰ τὸ δυνατό νὰ ἐπιλύει τὸ ἴδιο τέτοια ζητήματα.»

Δ — Παρατηρήσεις τῆς Ἐπιτροπῆς

Προκαταρκτικῶς ἡ Ἐπιτροπὴ κρίνει ὅτι τὸ ερώτημα πού ὑπεβλήθη στό Δικαστήριο ἀπό τὸ ἀνώτατο ἰταλικό δικαστήριο «εἶναι θεμελιώδες».

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπικαλεῖται πρῶτον τὴν θεωρία τῆς σαφούς πράξεως, δυνάμει τῆς ὁποίας «ἀπαιτεῖται νὰ ἀνακύπτει πραγματικὴ δυσχέρεια, προβαλλομένη ἀπὸ τοῦς διαδίκους ἢ αὐτεπαγγέλτως ἀναγνωριζομένη ἀπὸ τὸ Δικαστήριο, καὶ δυναμένη νὰ γεννήσει ἀμφιβολία σὲ ἕνα ὀρθῶς σκεπτόμενο νοῦ», καθὼς καὶ μία ἀνάλογη ἔννοια

πού υφίσταται στην Ιταλία και στην Όμοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας όσον αφορά την υποχρέωση των δικαστηρίων να υποβάλουν στο συνταγματικό δικαστήριο ερωτήματα ως προς την συνταγματικότητα των εθνικών νόμων. 'Αλλά ούτε στην Ιταλία ούτε στην Όμοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας «είναι υποχρεωμένος ο δικαστής να υποβάλει ερώτημα στο συνταγματικό δικαστήριο όταν κρίνει ότι οι λόγοι περί αντίσυνταγματικότητας των όποιων γίνεται επίκληση ενώπιόν του είναι προφανώς αβάσιμοι».

'Εν συνεχεία, αφού εκθέτει τά κύρια επιχειρήματα που προβάλλονται κατά της απόψεως ότι τό δικαστήριο τελευταίου θαμμού δικαιοδοσίας έχει έξουσία έκτιμήςεως στό πλαίσιο τής κοινοτικής έννόμου τάξεως, καθώς και τά κύρια επιχειρήματα που προβάλλονται υπέρ τής απόψεως αυτής, ή 'Επιτροπή υποστηρίζει ότι ή έν λόγω άποψη πρέπει να γίνει δεκτή κατά τό κοινοτικό δίκαιο.

'Επί του θέματος αυτού, υπενθυμίζει ότι, στην άπάντησή της προς τό γραπτό ερώτημα υπ' άριθ. 608/78 του Krieg (GU C 28 τής 31. 1. 1979), έχει ήδη δηλώσει ότι κατά την γνώμη της:

«Τό άρθρο 177 τής συνθήκης ΕΟΚ δέν υποχρεώνει τά εθνικά δικαστήρια να ανάλλουν την έκδίκηση τής υποθέσεως και να παραπέμπουν άδιακρίτως στό Δικαστήριο όλα τά ερωτήματα έρμηνείας του κοινοτικού δικαίου τά όποια τούς υποβάλλονται. Δύνανται να προχωροϋν περαιτέρω και να άποφαινονται άπ' εϋθείας όταν τά ερωτήματα αυτά είναι άπολύτως σαφή, ή δέ άπάντηση που πρέπει να τούς δοθεί έμφανίζεται προφανής σε οιονδήποτε νομικό όσο λίγο έμπειρος και άν είναι.»

'Αφού πρώτα αναλύει τό άρθρο 177, παράγραφος 3, ή 'Επιτροπή δηλώνει ότι είναι πεπεισμένη για την όρθότητα τής προηγουμένης θέσεώς της. Πράγματι, κατά την γνώμη της, για να υφίσταται υποχρέωση προδικαστικής παραπομπής, πρέπει ο

έθνικός δικαστής τελευταίου θαμμού δικαιοδοσίας να εύρίσκεται ενώπιον ενός ζητήματος και τό ζήτημα αυτό πρέπει να άνάγεται στην έρμηνεία ενός κειμένου. Κατά την 'Επιτροπή, ο όρος «ζήτημα» είναι συνώνυμος με τό «πρόβλημα», ο δέ όρος «έρμηνεία» σημαίνει κατανόηση και έξήγηση των όρων ενός κειμένου ή προφορικού λόγου, ή έννοια του όποιου είναι άσαφής ή προκαλεί άμφιβολίες.

Συνεπώς, άν μία διάταξη είναι άπολύτως σαφής, «δέν υφίσταται ζήτημα και δέν συντρέχει περίπτωση έρμηνείας».

Είναι δεβαίως άληθές ότι πάντοτε άσκειται μία έρμηνευτική διεργασία, άκόμα και όσον αφορά τις σαφείς και, συνεπώς, άμέσως κατανοητές διατάξεις, «είναι όμως σαφές ότι τά έρμηνευτικά ζητήματα στά όποια αναφέρεται τό άρθρο 177, παράγραφος 3 είναι άποκλειστικώς και μόνο τά άληθη προβλήματα, οι διανοητικές δυσχέρειες που πρέπει να υπερνικηθούν».

Αυτή ή έξουσία έκτιμήςεως, την όποια ή 'Επιτροπή άναγνωρίζει κατά τον τρόπο αυτό στον δικαστή τής ούσίας, τοποθετείται στην ίδια γραμμή με τις έξουσίες έκτιμήςεως που τού έχουν ήδη άπονεμηθεί. Οι έθνικοί δικαστές πρέπει συνεπώς να έκδικάζουν τις υποθέσεις των όποιων έχουν έπιληφθεί και να εφαρμόζουν τό κοινοτικό δίκαιο, σεβόμενοι όμως τις άρμοδιότητες του Δικαστηρίου, που συνίστανται στην έρμηνεία του δικαίου αυτού. 'Η άναγνώριση από τό Δικαστήριο τής έξουσίας έκτιμήςεως του έθνικού δικαστού «θά άπετέλει ένδειξη τής έμπιστοσύνης του προς τά εθνικά δικαστήρια», μόνο δέ σε ένα κλίμα άμοιβαίας έμπιστοσύνης δύνανται να εφαρμολοσθούν με έπιτυχία οι διαδικασίες που προβλέπονται από τό άρθρο 177.

Τά εθνικά δικαστήρια είναι προφανώς δυνατό να διαπράξουν σφάλματα έρμηνείας μιας κοινοτικής διατάξεως, αλλά, κατά την 'Επιτροπή, οι δυσμενείς έπιπτώσεις τέτοιων σφαλμάτων είναι περιορισμένες και άντισταθμίζονται από τά πλεονεκτήματα που άπορρέουν, ιδίως για την

καλή άπονομή της δικαιοσύνης, από τό γεγονός ότι τά δικαστήρια τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας τών κρατών μελών δέν είναι ύποχρεωμένα νά παραπέμπουν στό Δικαστήριο όλα τά ζητήματα πού άφορουν τίς κοινοτικές διατάξεις.

Ή Έπιτροπή έπιθυμεί πάντως νά «καταστήσει άπολύτως σαφές ότι, έν όψει τών ιδιομορφιών της κοινοτικής τάξεως, ή χρήση αυτής της έξουσίας στό πλαίσιο αυτής της έννόμου τάξεως, δέν πρέπει νά άσκειται παρά μόνο μέ άκρα περίσκεψη».

Ή Έπιτροπή ύπενθυμίζει σχετικώς ότι τά κοινοτικά κείμενα είναι διατυπωμένα σέ έπτά γλώσσες, ότι άποτελούν συχνά τήν έκφραση πολιτικών συμβιδιασμών και ότι κατά συνέπεια «ή άσκηση μιάς έξουσίας έκτιμήσεως από ένα έθνικό δικαστή στό κοινοτικό πλαίσιο άπαιτεί πολύ μεγαλύτερη σύνεση από ό,τι ή προσφυγή στην θεωρία της σαφούς πράξεως στό έννικό πλαίσιο». Συνεπώς, πριν άσκήσει αυτή τήν έξουσία έκτιμήσεως, ό έννικός δικαστής όφείλει κυρίως νά ενημερωθεί ως προς τήν νομολογία του Δικαστηρίου και, άν ύφίσταται και ή παραμικρή άμφιβολία, τό άνώτατο δικαστήριο όφείλει νά ύποβάλει προδικαστικό έρώτημα στό Δικαστήριο.

Τούτο έχει ως συνέπεια, κατά τήν Έπιτροπή, ότι «οί περιπτώσεις κατά τίς όποιες είναι κατά νόμο δυνατό νά μη ύποβληθεί έρώτημα στό Δικαστήριο είναι στην πράξη πολύ περιορισμένες».

Κατά συνέπεια, ή Έπιτροπή προτείνει νά δοθεί ή άκόλουθη άπάντηση στό έρώτημα πού ύπεβλήθη στό Δικαστήριο:

«Δυνάμει του άρθρου 177, τρίτη παράγραφος της συνθήκης ΕΟΚ, τά δικαστήρια, οί άποφάσεις τών όποιων δέν ύπόκεινται σέ ένδικα μέσα του έσωτερικού δικαίου, έχουν ύποχρέωση νά παραπέμπουν στό Δικαστήριο κάθε ζήτημα πού ανακύπτει ένώπιόν τους ως προς τήν έννοια μιάς κοινοτικής διατάξεως, έκτός άν διαπιστώνουν ότι ή διάταξη αυτή δέν γεννά καμμία εύλογη έρμηνευτική άμφιβολία.»

III — Προφορική διαδικασία

Στήν συνεδρίαση της 8ης Ίουνίου 1982 άνέπτυξαν προφορικώς τίς παρατηρήσεις τους και άπήνησαν στίς έρωτήσεις του Δικαστηρίου οί άναιρεσειούσες στην κυρία δίκη, εκπροσωπούμενες από τούς δικηγόρους Ubertazzi και Capelli, ή ιταλική κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τόν Avvocato dello Stato Laporta, και ή Έπιτροπή τών Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τόν αναπληρωτή γενικό διευθυντή της νομικής της ύπηρεσίας Olmi και από τό μέλος της νομικής της ύπηρεσίας Mary Minch.

Ό γενικός εισαγγελεύς άνέπτυξε τίς προτάσεις του στην συνεδρίαση της 13ης Ίουλίου 1982.

Σκεπτικό

1. Μέ διάταξη της 27ης Μαρτίου 1981, πού περιήλθε στό Δικαστήριο τήν 31η Ώκτωβρίου 1981, τό Corte suprema di cassazione ύπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της συνθήκης ΕΟΚ, ένα προδικαστικό έρώτημα ως προς τήν έρμηνεία της τρίτης παραγράφου του άρθρου 177 της συνθήκης ΕΟΚ.

- 2 Τό ἐρώτημα αὐτό ἀνέκυψε στό πλαίσιο μιᾶς διαφορᾶς μεταξύ ἑταιριῶν εἰσαγωγῆς ἐρίου καί τοῦ ἰταλικοῦ ὑπουργείου ὑγιεινῆς σχετικά μέ τήν καταβολή ἑνός παγίου τέλους ὑγειονομικοῦ ἐλέγχου ἐρίων εἰσαχθέντων ἀπό χῶρες μὴ μέλη τῆς Κοινότητος. Οἱ ἑταιρίες αὐτές ἐπεκαλέσθησαν τόν κανονισμό 827/68 τῆς 28ης Ἰουνίου 1968 (ΕΕ εἰδ. ἔκδ. 03/003, σ. 95), περί κοινῆς ὀργανώσεως τῆς ἀγορᾶς γιά ὀρισμένα προϊόντα πού ἀπαριθμοῦνται στό παράρτημα II τῆς συνθήκης, κανονισμός ὁ ὁποῖος, μέ τό ἄρθρο του 2, παράγραφος 2 ἀπαγορεύει στά κράτη μέλη νά ἐπιβάλλουν φορολογικές ἐπιβαρύνσεις ἰσοδυνάμου πρὸς δασμούς ἀποτελέσματος ἐπὶ τῶν εἰσαγομένων «προϊόντων ζωικῆς προελεύσεως» πού δέν κατονομάζονται ἄλλου καί πού μνημονεύονται στήν κλάση 05.15 τοῦ κοινοῦ δασμολογίου. Τό ὑπουργεῖο ὑγιεινῆς ἀντέταξε στήν ἐπιχειρηματολογία αὐτή ὅτι τά ἔρια δέν περιλαμβάνονται στό παράρτημα II τῆς συνθήκης. Κατά συνέπεια, δέν ὑπάγονται σέ κοινή ὀργάνωση τῶν γεωργικῶν ἀγορῶν.
- 3 Ἀπό τά περιστατικά αὐτά τό ὑπουργεῖο ὑγιεινῆς συνάγει τό συμπέρασμα ὅτι ἡ λύση τοῦ ζητήματος ἐρμηνείας τῆς πράξεως τῶν κοινοτικῶν ὀργάνων εἶναι τόσο προφανῆς, ὥστε δέν εἶναι νοητή ἐρμηνευτική ἀμβιβολία καί συνεπῶς δέν ἀπαιτεῖται προδικαστική παραπομπή στό Δικαστήριο. Ἀντιθέτως, οἱ ἐνδιαφερόμενες ἑταιρίες ὑποστηρίζουν ὅτι ὅταν ἀνακύψει ζήτημα ἐρμηνείας ἑνός κανονισμοῦ ἐνώπιον τοῦ Corte suprema di cassazione, δικαστηρίου τοῦ ὁποῖου οἱ ἀποφάσεις δέν ὑπόκεινται σέ ἔνδικα μέσα τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου, τό δικαστήριο αὐτό, σύμφωνα μέ τήν τρίτη παράγραφο τοῦ ἄρθρου 177, δέν δύναται νά διαφύγει τήν ὑποχρέωση παραπομπῆς τοῦ ζητήματος στό Δικαστήριο.
- 4 Ἐν ὄψει τῶν ἀντιτιθεμένων αὐτῶν ἀπόψεων, τό Corte suprema di cassazione ὑπέβαλε στό Δικαστήριο τό ἀκόλουθο ἐρώτημα:

«Ἡ τρίτη παράγραφος τοῦ ἄρθρου 177 τῆς συνθήκης — σύμφωνα μέ τήν ὁποία δικαστήριο κράτους μέλους, ἐνώπιον τοῦ ὁποῖου ἀνακύπτει, σέ ἔκκρεμη ὑπόθεση, ζήτημα ὅπως αὐτά πού ἀπαριθμοῦνται στήν πρώτη παράγραφο τοῦ ἴδιου ἄρθρου καί τοῦ ὁποῖου οἱ ἀποφάσεις δέν ὑπόκεινται σέ ἔνδικα μέσα τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου, ὀφείλει νά παραπέμψει τό ζήτημα στό Δικαστήριο — ἐπιβάλλει ὑποχρέωση παραπομπῆς πού δέν ἐπιτρέπει στόν ἐθνικό δικαστή οἰαδήποτε ἐξέταση τοῦ δασίμου τοῦ ἀνακύψαντος ζητήματος ἢ μήπως ἐξαρτᾶ, καί ἐντός ποίων ὀρίων, τήν ὑποχρέωση αὐτή ἀπό τήν προηγουμένη ὑπαρξῆ μιᾶς εὐλόγου ἐρμηνευτικῆς ἀμβιβολίας;»

- 5 Πρὸς ἐπίλυση τοῦ κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸ ὑποβληθέντος ἐρωτήματος, πρέπει νὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψη τὸ σύστημα τοῦ ἄρθρου 177, τὸ ὁποῖο ἀπονέμει στὸ Δικαστήριον ἀρμοδιότητα νὰ ἀποφαίνεται, μεταξύ ἄλλων, ἐπὶ τῆς ἐρμηνείας τῆς συνθήκης καὶ τῶν πράξεων τῶν ὀργάνων τῆς Κοινότητος.
- 6 Δυνάμει τῆς δευτέρας παραγράφου τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ, κάθε δικαστήριο κράτους μέλους «δύναται», ἂν κρίνει ὅτι ἡ ἀπόφαση ἐπὶ ἑνὸς ἐρμηνευτικοῦ ζητήματος εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ἐκδοση τῆς δικῆς του ἀποφάσεως, νὰ ζητήσει ἀπὸ τὸ Δικαστήριον νὰ ἀποφανθεῖ ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ. Σύμφωνα μὲ τὴν τρίτην παράγραφο, δικαστήριο κράτους μέλους, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἀνακύπτει ζήτημα ἐρμηνείας σὲ ἐκκρεμῆ ὑπόθεση καὶ τοῦ ὁποίου οἱ ἀποφάσεις δὲν ὑπόκεινται σὲ ἔνδικο μέσα τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου, «ὀφείλει» νὰ παραπέμψει τὸ ζήτημα στὸ Δικαστήριον.
- 7 Αὐτὴ ἡ ὑποχρέωση παραπομπῆς ἐντάσσεται στὸ πλαίσιο τῆς συνεργασίας, πού καθιερώνεται προκειμένου νὰ ἐξασφαλίζεται ἡ ὀρθὴ ἐφαρμογὴ καὶ ἡ ὁμοιόμορφη ἐρμηνεία τοῦ κοινοτικοῦ δικαίου στὸ σύνολο τῶν κρατῶν μελῶν, μεταξύ τῶν ἐθνικῶν δικαστηρίων ὡς ἐπιφορτισμένων μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ κοινοτικοῦ δικαίου ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Δικαστηρίου ἀφ' ἑτέρου. Μὲ τὴν τρίτην παράγραφο τοῦ ἄρθρου 177 σκοπεῖται εἰδικότερα νὰ ἀποφευχθεῖ ἡ ἐπικράτηση διαστάσεως στὴ νομολογία ἐντὸς τῆς Κοινότητος ἐπὶ ζητημάτων κοινοτικοῦ δικαίου. Ἡ ἔκταση τῆς ὑποχρέωσεως αὐτῆς πρέπει συνελπῶς νὰ ἐκτιμᾶται ἐν ὄψει τῶν σκοπῶν αὐτῶν, βάσει τῶν ἀντιστοιχῶν ἀρμοδιοτήτων τῶν ἐθνικῶν δικαστηρίων καὶ τοῦ Δικαστηρίου, ὅταν ἀνακύπτει ἕνα τέτοιο ζήτημα ἐρμηνείας, κατὰ τὴν ἔννοια τοῦ ἄρθρου 177.
- 8 Στὸ πλαίσιο αὐτό, πρέπει νὰ διευκρινισθεῖ ἡ κατὰ τὸ κοινοτικὸ δίκαιο ἔννοια τῆς ἐκφράσεως «ἀνακύπτει τέτοιο ζήτημα», προκειμένου νὰ προσδιορισθεῖ ὑπὸ ποιῆς συνθήκης ἕνα δικαστήριο κράτους μέλους, τοῦ ὁποίου οἱ ἀποφάσεις δὲν ὑπόκεινται σὲ ἔνδικο μέσα τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου, ὀφείλει νὰ παραπέμψει ἕνα ζήτημα στὸ Δικαστήριον.
- 9 Ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, πρέπει πρῶτον νὰ παρατηρηθεῖ ὅτι τὸ ἄρθρο 177 δὲν συνιστᾷ ἔνδικο δοθήθημα παρεχόμενον στοὺς διαδίκους ἐκκρεμοὺς διαφορᾶς ἐνώπιον τῶν ἐθνικῶν δικαστηρίων. Συνελπῶς, δὲν ἀρκεῖ νὰ ὑποστηριχθεῖ ἀπὸ ἕνα διάδικο ὅτι ἡ διαφορά θέτει ζήτημα ἐρμηνείας τοῦ κοινοτικοῦ δικαίου, ὥστε νὰ ὑποχρεοῦται τὸ οἰκείον δικαστήριον νὰ δεχθεῖ ὅτι ἀνέκυψε ἕνα ζήτημα κατὰ τὴν ἔννοια τοῦ ἄρθρου 177. Ἀντιθέτως, ἐναπόκειται στὸ δικαστήριον αὐτὸ νὰ παραπέμψει ἐνδεχομένως τὸ ζήτημα στὸ Δικαστήριον αὐτεπαγγέλτως.

- 10 Δεύτερον, από την σχέση μεταξύ της δευτέρας και της τρίτης παραγράφου του άρθρου 177 συνάγεται ότι τα δικαστήρια που αναφέρονται στην τρίτη παράγραφο διαθέτουν την ίδια εξουσία εκτιμήσεως, όπως όλα τα άλλα έθνικά δικαστήρια ως προς το αν μία απόφαση επί ζητήματος κοινοτικού δικαίου είναι αναγκαία για την έκδοση της δικής τους αποφάσεως. Τα δικαστήρια αυτά δεν οφείλουν συνεπώς να παραπέμψουν ένα ζήτημα έρμηνείας κοινοτικού δικαίου που ανέκυψε ενώπιόν τους, αν το ζήτημα αυτό δεν είναι ούσιώδες, δηλαδή στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η λύση του ζητήματος αυτού, οποιαδήποτε και αν είναι, δεν άσκει καμμία επίρροή στην έκβαση της δίκης.
- 11 'Αντιθέτως, αν τα δικαστήρια αυτά διαπιστώνουν ότι η προσφυγή στο κοινοτικό δίκαιο είναι αναγκαία για την επίλυση διαφοράς της οποίας έχουν έπιληφθει, το άρθρο 177 τους επιβάλλει την υποχρέωση να παραπέμψουν στο Δικαστήριο κάθε έρμηνευτικό ζήτημα που ανακύπτει.
- 12 Μέ το έρώτημα που υπεβλήθη από το Corte di cassazione έρωτάται αν, υπό όρισμένες συνθήκες, στην υποχρέωση που επιβάλλει το άρθρο 177, τρίτη παράγραφος τάσσονται εν τούτοις όρισμένα όρια.
- 13 Ένδεικνυται να υπομνησθεί σχετικώς ότι το Δικαστήριο, με την απόφασή του της 27ης Μαρτίου 1963 (28-30/62 Da Costa, Racc. σ. 73), έδέχθη ότι «μολονότι το άρθρο 177, τελευταία παράγραφος υποχρεώνει χωρίς κανένα περιορισμό τα έθνικά δικαστήρια, οι αποφάσεις των οποίων δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του έσωτερικού δικαίου, να υποβάλλουν στο Δικαστήριο κάθε ζήτημα έρμηνείας που ανακύπτει ενώπιόν τους, ή δεσμευτικότης της έρμηνείας που έχει δοθεί από το Δικαστήριο δυνάμει του άρθρου 177 δύναται εν τούτοις να καταστήσει την υποχρέωση αυτή άσκοπη και συνεπώς κενή περιεχομένου· τοϋτο συμβαίνει ιδίως όταν το ανακωψαν ζήτημα είναι κατ' ουσία ταυτόσημο προς ένα ζήτημα που άπετέλεσε ήδη το αντικείμενο προδικαστικής αποφάσεως σε ανάλογη περίπτωση».
- 14 Το ίδιο άποτέλεσμα, όσον άφορα τα όρια της υποχρέωσews που επιβάλλει το άρθρο 177, τρίτη παράγραφος, δύναται να προκύψει από παγία νομολογία του Δικαστηρίου, έπιλύουσα το έπίδικο νομικό ζήτημα, ανεξάρτητα από το είδος των διαδικασιών από τις οποίες προήλθε ή νομολογία αυτή, άκόμη και αν τα έπίδικο ζητήματα δεν ταυτίζονται άπολύτως.

- 15 Έννοείται πάντως ότι, σέ όλες αυτές τίς περιπτώσεις, τά έθνικά δικαστήρια, περιλαμβανομένων και τών αναφερομένων στην τρίτη παράγραφο του άρθρου 177, διατηρούν πλήρως τήν εύχέρεια νά παραπέμπουν τό ζήτημα στό Δικαστήριο άν τό κρίνουν σκόπιμο.
- 16 Τέλος, ή όρθή εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου δύναται νά παρίσταται τόσο προφανής, ώστε νά μή αφήνει περιθώριο για καμμία εύλογη άμφιβολία ως πρός τόν τρόπο επίλυσεως του τεθέντος ζητήματος. Πρίν καταλήξει στό συμπέρασμα ότι συντρέχει τέτοια περίπτωση, τό έθνικό δικαστήριο πρέπει νά έχει σχηματίσει τήν πεποίθηση ότι έξ ίσου προφανής θά ένεφανίζετο ή λύση αυτή στα δικαστήρια τών άλλων κρατών μελών και στό Δικαστήριο. Μόνο άν πληροούνται αυτές οι προϋποθέσεις δύναται τό έθνικό δικαστήριο νά άποστει τής υποβολής του έρωτήματος αυτού στό Δικαστήριο και νά τό επίλυσει με δική του εύθύνη.
- 17 Πάντως, ή συνδρομή της περιπτώσεως αυτής πρέπει νά έκτιμάται με γνώμονα τά χαρακτηριστικά του κοινοτικού δικαίου και τίς ιδιάζουσες δυσκολίες πού παρουσιάζει ή έρμηνεία του.
- 18 Πρέπει πρώτα νά λαμβάνεται ύπ' όψη ότι τά κείμενα του κοινοτικού δικαίου συντάσσονται σέ περισσότερες γλώσσες και ότι οι διάφορες γλωσσικές άποδόσεις είναι έξ ίσου αυθεντικές· ή έρμηνεία μιås διατάξεως κοινοτικού δικαίου συνεπάγεται έπομένως σύγκριση τών γλωσσικών άποδόσεων.
- 19 Πρέπει περαιτέρω νά παρατηρηθεί ότι, άκόμη και στην περίπτωση της άπόλυτης συμφωνίας τών γλωσσικών άποδόσεων, τό κοινοτικό δίκαιο χρησιμοποιεί δική του όρολογία. Έξ άλλου, πρέπει νά υπογραμμισθεί ότι οι νομικές έννοιες δέν έχουν κατ' άνάγκη τό ίδιο περιεχόμενο στό κοινοτικό δίκαιο και στα διάφορα έθνικά δίκαια.
- 20 Τέλος, κάθε διάταξη κοινοτικού δικαίου πρέπει νά ανατοποθετείται στό πλαίσιο της και νά έρμηνεύεται υπό τό φως του συνόλου τών διατάξεων του δικαίου αυτού, τών σκοπών του, καθώς και του σταδίου της εξέλιξέως του κατά τό χρονικό σημείο κατά τό όποιο πρέπει νά εφαρμοσθεί ή οικεία διάταξη.
- 21 Έν όψει όλων τών άνωτέρω σκέψεων, στό έρώτημα πού υπέβαλε τό Corte suprema di cassazione προσήκει ή άπάντηση ότι τό άρθρο 177, τρίτη παράγραφος

πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι ένα δικαστήριο, οι αποφάσεις του οποίου δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του έσωτερικού δικαίου, οφείλει, όταν ανακύπτει ενώπιόν του ζήτημα κοινοτικού δικαίου, να τηρεί την υποχρέωσή του προς παραπομπή, εκτός αν διαπιστώνει ότι τό ανακωψαν ζήτημα δεν είναι ουσιώδες ή ότι ή οικεία κοινοτική διάταξη έχει ήδη ερμηνευθεί από τό Δικαστήριο ή ότι ή όρθή εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου παρίσταται τόσο προφανής, ώστε να μη αφήνει περιθώριο για καμμία εύλογη άμφιβολία· ή συνδρομή μιάς τέτοιας περιπτώσεως πρέπει να εκτιμάται μέ γνώμονα τά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κοινοτικού δικαίου, τίς ιδιάζουσες δυσκολίες πού παρουσιάζει ή έρμηνεία του καί τόν κίνδυνο διαστάσεως στη νομολογία έντός της Κοινότητας.

Έπί των δικαστικών έξόδων

- 22 Τά έξοδα στά όποία υπεβλήθησαν ή κυβέρνηση της Ίταλικής Δημοκρατίας, ή κυβέρνηση του Βασιλείου της Δανίας καί ή Έπιτροπή των Εύρωπαϊκών Κοινοτήτων, πού κατέθεσαν παρατηρήσεις στό Δικαστήριο, δεν αποδίδονται.

Δεδομένου ότι ή προκειμένη διαδικασία έχει ως προς τούς διαδίκους της κυρίας δίκης τόν χαρακτήρα παρεμπίπτοντος, πού ανέκυψε ενώπιον του έθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό έναπόκειται να άποφανθεί επί των δικαστικών έξόδων.

Διά ταύτα

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

κρίνοντας επί του έρωτήματος πού του υπέβαλε τό Corte suprema di cassazione, μέ διάταξη της 27ης Μαρτίου 1981, άποφαίνεται:

Τό άρθρο 177, τρίτη παράγραφος της συνθήκης ΕΟΚ πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι ένα δικαστήριο, οι αποφάσεις του οποίου δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του έσωτερικού δικαίου οφείλει, όταν ανακύπτει ενώπιόν του ζήτημα κοινοτικού δικαίου, να τηρεί την υποχρέωσή του προς παραπομπή, εκτός αν διαπιστώνει ότι τό ανακωψαν ζήτημα δεν είναι ουσιώδες ή ότι ή

οίκεια κοινοτική διάταξη έχει ήδη ερμηνευθεί από το Δικαστήριο ή ότι η όρθή εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου παρίσταται τόσο προφανής, ώστε να μη αφήνει περιθώριο για καμία εδλογη άμφιβολία· ή συνδρομή μίας τέτοιας περιπτώσεως πρέπει να έκτιμάται με γνώμονα τά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κοινοτικού δικαίου, τίς ιδιάζουσες δυσκολίες πού παρουσιάζει ή έρμηνεία του καί τόν κίνδυνο διαστάσεως στή νομολογία εντός τής Κοινότητος.

	Mertens de Wilmars	Bosco	Touffait
Due	Pescatore	Mackenzie Stuart	O'Keeffe
Koormans	Everling	Χλωρός	Grévisse

Έδημοσιεύθη σέ δημοσία συνεδρίαση στό Λουξεμβούργο στίς 6 Οκτωβρίου 1982.

Ό γραμματεός

P. Heim

Ό πρόεδρος

J. Mertens de Wilmars

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΩΣ
FRANCESCO CAROTORTI
ΠΟΥ ΑΝΕΠΤΥΧΘΗΣΑΝ ΣΤΙΣ 13 ΙΟΥΛΙΟΥ 1982¹

*Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,*

1. Τό προδικαστικό έρώτημα πού έχει έν προκειμένο υποδληθει στήν κρίση σας άφορά μία από τίς διατάξεις τής συνθήκης ΕΟΚ τίς σχετικές πός τήν άρμοδιότητα του Δικαστηρίου μας: συγκεκριμένα τήν τρίτη παράγραφο του άρθρου 177. Τό ιταλικό Corte di cassazione έρωτά άν ή διάταξη

αυτή «επιβάλλει ύποχρέωση παραπομπής (πρός τό Δικαστήριο τών Κοινοτήτων) πού δέν έπιτρέπει στόν έθνικό δικαστή οιαδήποτε εξέταση του βασίμου του άνακύψαντος ζητήματος ή μήπως έξαρτά, καί εντός ποιών όριών τήν ύποχρέωση αυτή από τήν προηγουμένη ύπαρξη μίας εδλόγου έρμηνευτικής άμφιβολίας».

Υπενθυμίζω έν συντομία τά πραγματικά περιστατικά. Τόν Σεπτέμβριο του 1974, μία

1 — Μετάφραση από τά ιταλικά.